

Under samma himmel

Till skillnad från djuren kan vi människor tänka över vår livssituation och inse att livet är begränsat, att vi lever en tid på jorden och att vi alla en dag ska dö. En del saker i livet kan vi påverka men väldigt mycket är givna ramar som vi inte kan göra något åt. Vi kan inte välja vilka som är våra föräldrar, var i världen vi föds, vilken miljö och vilka traditionella religiösa och kulturella föreställningar som är förhärskande i den livsvärld som blev vår egen. Ändå har vi en känsla av att vi har en möjlighet att påverka vårt eget livsöde och att vi mer eller mindre kan utforma vårt eget livsprojekt inom de yttre ramar som är givna. Vi lever i en enda värld, ägd av ingen, delad av alla.

Vi lever under samma himmel. Alla människor har samma värde – något som inte alltid respekteras – men är samtidigt unika och oersättliga som just de vi är och blir.

Att vara människa är, bland annat, att söka efter svar på livets gåta. Finns det en mening med livet som helhet? En mening med mitt eget liv? Hur kommer det sig att vi finns till och att universum en gång skapades på det sätt som vetenskapen idag försöker förstå? Hur universum har utvecklats vet kosmologerna – de som forskar om universum – en hel del om. Men ingen vet vad som fanns före the Big Bang, det vill säga för ca 13,7 miljarder år

sedan och som orsakade att allt började. Biologerna kan förklara hur fortplantning går till och hur vi människor kommer till liv genom befruktning och graviditet. Men hur liv en gång uppstod är svårare att komma åt. Och hur ska vi förstå människans speciella medvetande, hennes förmåga att uppleva och reflektera över sina upplevelser, vars och ens känsla av att vara en person med en egen, absolut unik identitet, något som gör att vi ofta ser människan som något alldeles speciellt jämfört med allt annat som finns? Forskning kring människans medvetande och hjärnans kapacitet pågår för fullt. Mystriet Människan – förblir hon för alltid i grund och botten en gåta? Kommer vi att kunna förstå vårt sjäsliv bättre efter ännu mera forskning? Kommer vetenskapens svar att närma sig några av de svar som hittills endast bearbetats inom människornas livssyn och religioner?

*Vi lever i en enda
värld, ägd av ingen,
delad av alla.*

Mening i livet – mening med livet

Att ställa frågor

ATT HA EN livsåskådning är till att börja med att veta i vilken riktning man kan söka svaren på viktiga frågor som: Varifrån kommer vi? Vad händer efter döden? Hur uppkom världen? Varför finns det onda? Varför uppfattar jag vissa saker i tillvaron som viktigare och mer värdefulla än andra?

Men det är inte bara sådana mer eller mindre teoretiska frågor som vi söker svar på. Våra känslor och önskningar är lika viktiga: Vad är gott? Hur blir vi lyckliga? Vad har vi för plikter gentemot andra människor? Gentemot djur och natur?

En hel del av de frågor som barn ställer går att besvara, men inte alla. Ett litet barn kan inte förstå hur barn kommer till, något som det tidigt frågar om. Om ett litet barn frågar "Hur gör man en bil?" så måste man anpassa svaret till den nivå barnet befinner sig på. Men man kan i princip ge ett svar som förklarar hur det går till. När det gäller livsfrågorna är det på ett annat sätt. Att ställa dem och fundera över möjliga svar är en del av varje människas mognadsprocess. De svar som barnet möter kan från början vara ganska lika de svar som ges på "vanliga" frågor, men ju äldre och mer medvetet barnet blir, desto större kan nyansrikedomen och djupet bli i svaren. Den vuxna människan lär sig att svaren på de så kallade livsfrågorna är annorlunda än svaren på de vetenskapliga frågorna. Svaren kan inte visas vara sanna eller falska på det vanliga sättet. "Hon är 165 cm lång". "Hon är lycklig". Vilket av dessa påståenden är lättast att undersöka sanningshalten i?

Mening – att sträva efter lycka?

De flesta instämmer nog i att vi människor strävar efter att vara lyckliga. Man kan vända på det och säga att vi strävar hela tiden efter att undvika att vara olyckliga. Genom att leva på "rätt" sätt, genom att äta hälsosamt, genom att undvika att utsätta oss för

risker av olika slag hoppas vi att kunna fånga den långsiktiga lyckan. Uppfattningen att detta är det enda värdefulla i livet kallar man för ett *hedonistiskt ideal*. Ordet *hedone* (från grekiskan) kan man översätta med lust eller lycka, och nog kunde man se detta sökande efter lycka som det som också ger livet mening. Mycket av våra dagliga aktiviteter handlar om att skapa denna livsvärld som ska bidra till att vi inte känner oss olyckliga. Men är detta allt?

Det är viktigt att ha vänner som vi kan lita på. Vi vill känna närhet till andra och samtidigt få ett utrymme att vara ifred, en plats där vi är trygga och en plats där vi känner att vi är bekräftade och kan vara oss själva. Allt detta hör till grundläggande behov som vi vill tillfredsställa. I detta finns också känslan av att lyckas med utbildning eller andra projekt som vi ger oss i kast med – att vi når fram till de examina och det yrkesliv som vi sätter som ett mål.

”Lidandet hotar från tre håll ...”

Samtidigt kan vi inte så lätt skaka av oss en känsla av att hindren på vägen till lycka är många, några dessutom ofrånkomliga. Sigmund Freud, skaparen av den inflytelserika psykoanalysen, har försökt beskriva vilka hindren att bli lycklig är i den kända boken ”Vi vantrivs i kulturen”:

”Lidandet hotar från tre håll: dels från den egna kroppen, som beroende på att den

är förutbestämd att förfalla och upplösas inte ens kan undvara smärta och ångest som varningssignaler, dels från yttrevärlden, vilken kan rasa mot oss med övermäktiga, obönhörliga, förstörande krafter, och slutligen från våra relationer till andra människor. Det lidande som kommer ur denna källa förnimmer vi måhända mera smärtsamt varje annat [...].” (Översättning: Lars W. Freij)

Lyckan hindras av att vi blir sjuka, och att vi också oroar oss för att bli sjuka och gamla. Det är alltså ett av de tre hinder för vår lycka som vi, enligt Freud, har att hantera. Också insikten om att vi kommer att dö en dag, är en insikt som vi lever med och som vi påminns om när släktingar och vänner dör från oss. Att vi har kroppar som är sårbara och dödliga är ett faktum som vi måste leva med och anpassa vår livssyn till.

Att naturkatastrofer och yttre hot från miljö och klimat hotar vår bekymmerslösa tillvaro är ett faktum som möter oss varje dag i nyhetsrapporter i media. Vi får tänka på hur vi lever och bor, hur vi klär oss och vad vi äter, för att minimera de risker som ligger i att vara beroende av naturen och naturlagarna.

Det tredje hindret, som Freud verkar anse vara mera smärtsamt för oss än allt annat, är att de relationer som vi har till andra

Livets hjul. Väggmålning i Härkeberga kyrka, Uppland.

människor kan skapa lidande för oss. Det kan handla om nära relationer till vår livspartner, det kan handla om relationerna till våra klasskamrater i skolan eller våra arbetskamrater på jobbet, men också till människorna i stort i samhället. Hit hör förstås alla brott och orättvisor som vi drabbas av och de konflikter mellan grupper av människor som skapar våld och krig.

Ett vanligt sätt att benämna det som Freud ser som hinder för att vi ska leva väl och vara lyckliga är att använda ordet *ondska*. Det onda i livet är det som står i vägen för oss att förverkliga oss och leva väl. De två första slagen av hinder som Freud nämner, sjukdom och död liksom naturkatastrofer av olika slag kan man benämna *naturligt ont*. Det tredje slaget, den skada och de hinder vi stöter på genom andra människor och våra relationer till andra brukar benämnas *etiskt ont*.

Det faktum att alla människor i livet möter dessa hinder och det som vi ofta kallar det onda i tillvaron har gjort att vi på många sätt måste bearbeta detta i vårt medvetande, vi tvingas bearbeta det som skrämmer oss. Konsten och litteraturen är, vid sidan av kärlek av alla slag (det som är grundläggande för att vi ska bli lyckliga) fulla med skildringar av ondskan (det som grundlägger vår olycka). Allt från stora berättelserna i grekisk och indisk kultur, till exempel Iliaden, Odysseen, Ramayana och Mahabharata, till dagens populärkultur, där våldet, mordet, katastroferna och "spänningen" tar andan ur oss, har skildringar av ondskan och de mörka sidorna av livet hållit oss fångslade. I de medeltida kyrkmålningarna, fortfarande möjliga att se i vissa av våra kyrkor, kan vi se hur levande helvetet beskrivs där både hög och låg riskerar att slukas av helvetets lågor. Det har alltid stått klart för oss att livet har en allvarlig sida, en mörk skuggsida, och insikten om detta måste rymmas och bearbetas i den livssyn som ska bära oss genom liv och död.

Så hur gör vi för att skapa en mening i livet som inte faller bort så fort vi möter något av dessa hinder? Kan det finnas ett meningsfullt liv trots alla dessa utmaningar mot vår lycka som vi möts av i livet? Hur ska vi utforma vår livssyn så att vi får en hållbar grund att stå på?

En kung tar ställning

"*EDERS MAJESTÄT*, NÄR vi jämför människans nuvarande liv på jorden med den tid om vilken vi inte har någon kunskap, så tycks det mig som en ensam sparvs snabba flykt genom salen där du på vintern sitter till bords, omgiven av länsmän och riddare. Därinne brinner en angenäm brasa som värmer upp salen, därute rasar vinterstormen med regn eller snö. Sparven flyger snabbt in genom den ena dörren i salen och ut genom den andra. Under det korta ögonblick den är inne i salens värme slipper den vinterstormarna, men strax har den försvunnit utom synhåll och återvänt till det vintermörker varifrån den kom. Så är det också med människan. Hon finns på jorden en kort stund. Om det som fanns före livet och om det som kommer efter livet vet vi ingenting. Om därför denna nya lära kan ge oss säkrare kunskap, gör vi rätt i att följa den."

Så säger en av rådgivarna till kung Edward i Northumberland år 627, om vi får tro munken Beda som på 700-talet skrev om kristnandet av det engelska folket. Kungen kände sig osäker om han skulle våga språnget att anta kristendomen som sin religion. Det här inlägget i diskussionen tycks ha haft särskild betydelse. Han bestämmer sig för att bli kristen och påbörjar bygget av en träkyrka medan han förbereder sig för dopet.

Om vårt liv bara är en liten uppflammande låga, strax slocknad,

i en ocean av mörker och kyla, då är allting meningslöst, tänkte kanske kung Edward. Ljuset och värmen, den hemtrevliga stämningen kring middagen där samtalens sorl steg och föll och sånger ekade mellan väggarna, allt detta som för Edward betydde trygghet och glädje, tolkade han som en enda lång predikan om att det finns Någon som bryr sig om oss. Mellan vaggan och graven byggs något upp som måste få en fortsättning när jordelivet är slut. Detta gav, i Edwards ögon, mening åt livet.

Kungen beslutade sig för att bli kristen. Han valde att göra kristendomen till sin *livsåskådning*. Detta beslut var säkert inte lätt. Han var ansvarig inför många människor. Att ändra sin livssyn har konsekvenser inte bara för en själv. Besluten har konsekvenser också för andra människor. Människan har frihet att välja men också ansvar för sina beslut.

En indiers uppbrott

EN PERSON SOM ändrade sitt liv radikalt efter att ha ställts inför några omskakande erfarenheter var Siddharta Gautama. Han levde i norra Indien flera hundra år före vår tideräkning. Han var hindu och tillhörde de högsta skikten i samhället. Han hade av allt att döma en mycket trygg barndom. Han gifte sig och fick barn men bodde fortfarande kvar i den skyddade miljön i faderns palats. Kanske hade han tidigare stött på livets hårdare sidor, men först när han gjorde några tydliga erfarenheter av livets gränser, kände han att han måste ändra sin livsstil. Det började med att han såg en mycket gammal människa. Han förstod plötsligt att hans eget liv inte skulle vara i evighet. Märkte han inte redan vissa tecken på att han började åldras? Han hade hittills inte behövt komma nära någon som var allvarligt sjuk men nu mötte han en svårt sjuk människa. Vilken sjukdom det handlade om vet

*Siddharta Gautama
förstod plötsligt att
hans eget liv inte
skulle vara i evighet.*

vi inte, men han gjorde en erfarenhet som de flesta av oss gör, förr eller senare. Vi ser med sorg och vanda hur den svåra sjukdomen förändrar människor. Så fruktansvärt orättvist! Varför nu detta?

Och värst av allt: Döden! Siddharta Gautama såg en död kropp för första gången i sitt liv. Den som står invid en död människa kan förnimma hur kort väg det är från liv till död. Hur nära en osynlig gräns vi lever dag efter dag. Vi inser det när vi står vid den döda kroppen efter en vän eller en familjemedlem. Personen, som nyss fyllde gemenskapen med liv och närvaro, vart har hon gått? Hon ligger alldeles stilla och ser kanske fridfull ut. Men när du lägger handen på kinden så känner du att värmen är borta. Du går bedrövad därifrån och vet att något oåterkalleligt har skett.

Det Siddharta tänkte på var nog kanske inte i första hand döendet. Visst kan det vara något vi känner oro och rädsla för: Gör det ont? Kommer jag att vara ensam? Hinner jag förstå vad som händer? Men den större och mer omskakande frågan, den som antagligen gjorde Siddharta ännu mer fundersam, var frågan om döden själv: Vad är döden? Vad är det att vara död? Finns det inget som består?

Det första steget på väg till en egen livsåskådning var för

Hinduiska kvinnor i
bön. Varanasi, Indien.

Siddharta Gautama att lämna sitt palats och sin familj för att söka sanningen om människan. Det var naturligtvis ett mycket svårt steg. Vad kan ha drivit honom att ta det? Han började sin väg med att följa en metod som religionen föreskrev, *askes*, alltså att leva i mycket stor materiell enkelhet för att helt kunna koncentrera sig på det andliga sökandet. Han skulle så småningom lämna den vägen och komma till insikt om en annan livsväg. Efter att ha fått insikt om vissa grundläggande förhållanden i människans villkor, grundar han en ny religion. Den får namnet "buddhism" efter den titel som Siddharta Gautama får av sina lärjungar, Buddha, den uppvaknade som nått upplysning.

Varifrån kommer jag? Vart är jag på väg?

Vi föds in i en situation och på en plats som vi inte väljer själva. Under barndom och uppväxt får vi en verklighetsbild som präglas av de människor som omger oss. Språk, kultur, livssyn, ja, allt som blir olika pusselbitar i vår identitet formas och gör vår livsvärld, den verklighet som vi känner igen och kan orientera oss i. Hit hör värderingar och föreställningar om vad som är rätt, orätt och hur ett liv ser ut. Till verklighetsuppfattningen hör också om vi tror att det finns en högre verklighet, en gudomlig verklighet som inte direkt kan uppfattas med sinnena, men som är en verklighet som man räknar med i den livsvärld som blir min. Det kan också vara så att jag uppfostras i en livsvärld där allt som har med religiösa föreställningar ses som överkliga och ogrundade i normalt vetande och därför inte kan ligga till grund för en hållbar livssyn.

Den sociala miljö där jag lever spelar en stor roll för hur jag uppfattar mig själv och vilka mina möjligheter är. Om jag föds i en lågkastby i Indien så kommer jag att ha svårt att föreställa mig livet i en mindre bruksort i Västmanland. Om jag föds in i en välbeställd familj på en lantgård i södra Tyskland tänker jag i många fall annorlunda än om jag lever i ett fattigt kvarter i Mexico City.

*Vi förändras. Bitarna
i vår identitets pussel
byts ut, nya möns-
ter bildas, vi formas
av våra relationer till
andra människor.*

Med begreppet *etnicitet* menas tillhörighet till ett folk, en kulturell tillhörighet som ofta innebär gemensamt språk, gemensamma traditioner (ibland också religiösa) och en känsla av samhörighet som har med livsstil och värderingar att göra. Etnisk tillhörighet har bara att göra med delar av vår personlighet. Det handlar om den del av oss som är kopplad till ursprunget

och de ramar som är givna genom var vi föds och vilka människor som omger oss i livets början.

Gemensamt för alla är att vi har präglats av den plats där vi växt upp och bär på en ryggsäck som innehåller olika pusselbitar till vårt jag, de olika sidor av vår identitet som formats av vår bakgrund. Gemensamt är också att vi föreställer oss en riktning, vi är på väg någonstans med vårt liv. Vi har mål och drömmar som vi vill förverkliga. När vi möter andra människor som inte delar vår bakgrund märker vi skillnader som vi måste förhålla oss till. Vi bedömer och värderar utifrån ett visst sätt att mäta den andre och vet också vad som krävs för att förverkliga det egna livsprojektet.

Vi måste ofta befria oss från synsätt som vi vant oss vid. Vi måste ibland bryta upp från sammanhang där vi känt oss trygga men som ändå begränsar oss. Att skapa ett eget liv innebär att också ta avsked från vänner, värderingar och åsikter som vi inte längre vill hålla fast vid.

Man brukar säga att människan bland annat kännetecknas av att hon är fri att välja sin egen väg, att skapa sin egen tillvaro. Det kan vara nog så svårt, men är ändå något som vi kan känna är sant och möjligt. Vår identitet är inte en gång för alla given i alla dess delar. Vi förändras. Bitarna i vår identitets pussel byts ut, nya mönster bildas, vi formas av våra relationer till andra människor.

Människans ursprung och mål

Vi kan också fråga oss om människans ursprung som art: Varifrån kommer människan? Vilken plats har vi bland allt annat levande? Den naturvetenskapliga forskningen utvecklas hela tiden och nya teorier om människans ursprung växer fram. Universum är bortåt 14 miljarder år gammalt, men vår planet Jorden knappt fem miljarder år, säger vetenskapen. Människans historia då? Här är osäkerheten större, men bland alla människoliknande varelser som hittats av antropologer (som forskar i människans ursprung och utveckling) tycks vår egen art ha några miljoner år på nacken. De mer tydliga spåren går bara några hundra tusen år tillbaka och allt tyder på att de första människorna av vår art, *Homo sapiens*, har sitt ursprung i östra Afrika. Därifrån tycks grupper av människor ha utvandrat till andra delar av världen. Det är den uppfattning som de flesta vetenskapliga undersökningar tycks komma fram till.

Långt innan vetenskapen nått till insikter som dessa har människor berättat historier om varifrån vi kommer. Inom religionerna finns många s.k. *skapelsemyter* som berättar om vårt ursprung. En del av dessa kommer du att möta i bokens avsnitt om livsåskådningar. Inom de religiösa livsåskådningarna finns också föreställningar om vart vi är på väg. Hur bör livet utformas? Vad är värdefullt i livet tillsammans med de andra? Är döden slutet på allt? Om vi inte tror det så blir frågan vilken verklighet

som vi möter efter döden? Kommer vi att existera på något sätt även när våra kroppar inte längre lever?

Frågor om människans ursprung och mål är s. k. livsfrågor som följt människan i alla tider. Svaren på de stora frågorna om livet och döden, om meningen, om vad som är värdefullt, kan aldrig fullt ut besvaras av vetenskap och kunskap om fakta. Vi ska därför nu granska vad begreppet *tro* står för.

Tro och livssyn

ORDET TRO HAR flera innebörder. I avsnittet Religion och vetenskap (se sid. 476 ff) finns en genomgång av begreppet tro i förhållande till begrepp som *vetande* och *kunskap*. Här måste vi i korthet urskilja två innebörder:

TRO (1) = att vara övertygad om något utan att ha vetenskapligt säkra bevis, och

TRO (2) = att hålla fast vid något, visa tillit till något.

När vi talar om livssyn och vad som är värt att tro på i livet – kärlek, människovärde, Gud, lycka eller annat som jag vill räkna dit – så är det ju uppenbart att vi använder ordet ”tro” i båda betydelserna samtidigt. Om jag inte är övertygad om att kärlek eller människovärdet finns, så verkar det konstigt att säga att jag håller fast vid det. Om jag vill tro på

något så ligger det i sakens natur att jag också bär på en övertygelse att detta något också är verkligt.

En övertygelse av det slag som du håller fast vid och som skapar en känsla av trygghet, mening och känsla av sammanhang, beskrivs ofta med just ordet *tro*. Ordet betyder i det här sammanhanget "något jag håller fast vid", "något som jag litar på". Men ordet har andra betydelser eftersom det ofta används som motsatsord till *vetande*.

Jämför följande påståenden:

1. Jag tror på dig.
2. Jag tror att farfar kommer på söndag.
3. Jag tror att det finns något övernaturligt.
4. Jag lovar dig tro och lydnad.
5. Jag tror att det blir regn.
6. Jag tror på Gud.

Du märker att påståendena 2, 3 och 5 uttrycker att personen anser att något är sannolikt men ändå inte säkert. Här är ordet *tro* motsats till *vetande*. Det blir nog regn, troligtvis kommer farfar och det finns kanske något övernaturligt, är innebörden. Påståendena 1, 4 och 6 handlar däremot om att personen som uttalar orden på något sätt förbinder sig att hålla fast vid någon, att lita på någon. Här uttrycks en relation där ett band binder personen samman med någon annan. Ordet "religion" har ibland tolkats ungefär som att "(åter)binda samman", alltså något som har med en relation mellan människor eller människor och en gudomlig verklighet. (Innebörden av ordet religion är dock omstridd. Mer om innebörden av ordet religion längre fram i texten.) Man kan också fästa sin tillit till annat än konkreta personer eller till Gud. Många uttrycker att de tror på människovärdet eller på kärlekens makt till exempel. Att tro att alla människor har samma värde är att fästa sig vid övertygelsen att vi bör verka för att alla människor ska ha samma rättigheter.

Ibland, särskilt inom religionsvetenskapen, kallar man sådana trosövertygelser för *dogmer*. En dogm är en övertygelse som jag

håller fast vid även om det inte finns några vetenskapliga bevis för min tro. Det är snarare en bindande norm som jag hävdar av andra skäl. Övertygelsen är så viktig och jag känner mig så säker på min tro att övertygelsen får bli en av grundpelarna som jag bygger min livssyn på.

När vi hör människor säga att de "inte är troende", så menar de att de inte är religiöst troende. Ordet "troende" används ofta om personer som har en religiös tro. Men betyder det att människor som inte är religiöst troende helt saknar tro?

Alla de tankar som du nyss mötte i avsnittet om meningen i livet, cirklar kring frågor som brukar kallas livsfrågor. Det är frågor som är avgörande för hur vi ser på oss själva och andra – hur vi ser på livet och döden och vad som kan ge vårt liv mening. Ibland kallas de frågorna för *existentiella* eftersom de berör människans existens, vad det innebär att vara människa, och man kan framför allt urskilja följande frågeställningar:

Vad kan ge mitt liv mening?

Vad är värdefullt i livet?

Vem eller vilka känner jag att jag kan lita på och känna mig trygg med?

Vilket är mitt ursprung? Varifrån kommer jag?

Hur ska jag veta vad som är rätt och orätt och vad som är min plikt som människa?

Finns det en verklighet som jag inte kan direkt uppleva med mina sinnen, finns det en gud eller gudar?

Vad händer mig efter döden?

Hur ska jag förhålla mig till ondskan?

Frågor av det här slaget väcks under livets gång när vi möter olika situationer som ställer dem på sin spets. Det är inte så att vi alltid formulerar dem tydligt. Det finns där som något slags bakgrund i livet. Livsfrågorna kännetecknas också av det inte så lätt går att finna entydiga och lätta svar på dem. Visst kan vi använda oss av

fakta och kunskaper för att bättre kunna förstå den situation vi befinner oss i, men vetenskap och logiska resonemang kan inte slutgiltigt ge oss svaren på de existentiella frågorna.

Vårt sätt att leva och värdera, vårt sätt att relatera till andra människor, sättet vi tror på och den livssyn vi utvecklar, allt detta utgör ett svar på de frågor livet ställer oss inför. Det är minst lika mycket vårt sätt att leva och handla som vårt sätt att uttrycka oss i ord, som säger något om hur vi besvarar livets utmaningar.

Livsåskådningar

Vi uttrycker oss inte alltid i ord kring de här grundläggande delarna av vår *livsförståelse*. Oftast möter vi väl vår verklighet med outtalade funderingar och känslor. Men vare sig vi formulerar våra tankar eller låter dem förbli outtalade reaktioner på det vi möter

i tillvaron, så formar de en mer eller mindre sammanhängande livsförståelse, ett sätt att leva, handla och reflektera, som inom forskningen kring människans tro har kallats för *livsåskådning*.

Olika livsåskådningar

ETT ANTAL LIVSÅSKÅDNINGAR har vuxit fram under lång tid och som omfattas av många människor. Dit hör de s.k. världsreligionerna där en stor majoritet av människorna i världen, statistiskt sett, hör hemma. Livsåskådningar som inte innehåller någon tro på en gud eller gudar kallas *sekulära*. Ordet sekulär betyder ungefär "världslig" (ofta motsatsord till "andlig") men i vårt sammanhang alltså "utan gudstro".

Av befolkningen i världen på ca sju miljarder så tillhör statistiskt sett ca sex miljarder olika religiösa livsåskådningar, medan ca en miljard klassas som inte tillhöriga någon religion och är alltså "odefinierade" varav en del får antas se sig själva som sekulära. (*Källa Pew Forum*)

Inom en livsåskådning så ställs livsfrågorna på ett visst sätt och besvaras på ett visst sätt. Men man ska inte tro att till exempel alla muslimer eller alla buddhister har helt enhetliga sätt att utforma sin livsåskådning. Det finns stora variationer även inom livsåskådningarna och detta har många orsaker: sociala, etniska, historiska och geografiska. Det har också ofta hävdats med viss rätt att det egentligen inte finns någon "islam" eller "buddhism" eller "kristendom" utan bara "muslimer", "buddhister" och "kristna". Vad man menar med det är att det är så många kulturella och andra skillnader mellan alla dem som tillhör en viss religion att skillnaderna i utövning och sätt att tro inom en religion är nästan lika stor som skillnaden mellan religionerna. Det här är värt att lägga på minnet när vi så småningom ska undersöka världsreligionerna och vad som, trots allt, förenar de allra flesta som räknar sig som troende inom dessa.

Mandéer förrättar dop i Arriesjön i Vellinge. Religionen har flertusenåriga rötter i Mellanöstern och Johannes Döparen har en central roll i deras tro. Många av dem har flytt till Sverige på grund av motsättningar och konflikter i ursprungsområdet.

Religioner och religiöst liv

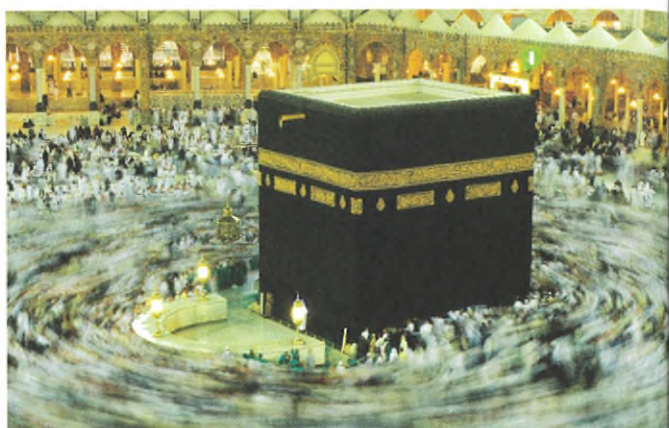
Om du försöker att leta rätt på en definition av vad en religion är så kommer du snart att upptäcka att det finns många olika definitioner och många sätt att beskriva vad som är gemensamt för dem. Vissa definitioner betonar vikten av tron på en gud eller gudar, andra känslor av vördnad inför en makt som vi är beroende av. Andra skulle koncentrera sig på att undersöka vilka funktioner i människolivet som religioner kan ha. Vi kan skilja mellan

*Det finns många
olika definitioner
av vad religion är*

INNEHÅLLSLIGA DEFINITIONER: definitioner som försöker fånga vad det är människor tror på inom religioner, till exempel tron på en gud, tron på att människan har en odödlig själ eller liknande innehåll. Essens betyder ju "kärna" eller "väsen" och sådana definitioner vill försöka fånga trosinnehållet och se detta som det som är gemensamt för religionerna.

*Religionerna har en ritu-
ell dimension gör att vi
förknippar religionerna
med firandet av olika reli-
giösa fester och årligt åter-
kommande högtider.*

FUNKTIONELLA DEFINITIONER: definitioner som försöker visa vilken roll som religioner spelar i människornas liv, vad tron fyller för funktioner i livet från vaggan till graven och hur religiösa föreställningar fyller olika slags mänskliga behov av struktur och mening.

Eftersom det finns några få världsreligioner, man brukar räkna med fem eller sex, men hundratals mindre religioner av olika slag, sinsemellan mycket olika och med olika trosinnehåll, så får vi nöja oss med några få drag som tycks förena de flesta av dem.

Några viktiga dimensioner i religiös tro

- *Meningen i mitt liv kopplas till en mening med mitt liv som helhet.* Det finns ett övergripande syfte med mitt liv som ger innebörd och mening åt det sätt som jag lever på. Detta övergripande syfte kan, som i många fall, kopplas till tron på Gud och Guds avsikter

med mitt liv eller, som i till exempel buddhismens fall, med att mitt förhållningssätt i det här livet kommer att ha betydelse för fortsättningen av existensen i nästa liv.

• *Berättelser och myter*, till exempel om ursprung och människans plats i världen, spelar ofta en viktig roll för troende. I många fall, som i de stora världsreligionerna, finns dessa texter samlade i "heliga böcker" som läses och reciteras. I den religiösa kulturen ingår det att vara förtrogen med dem. Detta kallas ofta för den *narrativa* dimensionen i religionen (den "berättande" dimensionen). I många religioner i ursprungsbefolkningarnas värld har den berättande dimensionen oftast en muntlig karaktär. Myterna berättas från generation till generation.

• Att religionerna har en *rituell dimension* gör att vi förknippar religionerna med firandet av olika religiösa fester och årligt återkommande högtider, till exempel bland kristna firandet av jul och påsk och bland muslimerna firandet av Id al Fitir, som avslutar fastemånaden. Ritualer vid religiösa högtider kompletteras med det rituella sättet att passera viktiga övergångar mellan stadier i livet: födelse, vuxenblivande, äktenskap och begravning av de döda hör till dessa s. k. *övergångsriter*.

• Att vår moraliska medvetenhet kan vara kopplad till religiösa övertygelser är bekant för de flesta. Regler som att inte döda eller skada människor och att inte stjäla motiveras ofta med formuleringar i de heliga berättelserna. Att det finns en *etisk dimension* i religionen betyder inte att man kan säga att religion är en förutsättning för moral, snarare att vårt samvete och vår känsla för rätt och orätt kan få en viktig motivering genom att moralregler också är en del av religionernas liv och praktik.

• Att praktisera en religion (att vara en som tror och utövar sin tro) är ofta att ingå i ett socialt sammanhang – att höra till en församling, en kyrka, eller en grupp av något slag. Detta kan vi beteckna som den *sociala dimensionen*. Att vara medlem i en

församling eller en religiös organisation av något slag kan ses som något som skapar trygghet och hemkänsla men också innebär en social kontroll av individen. Visserligen menar många forskare idag att de religiösa inslagen i många människors vardag antar en alltmer privat karaktär. Man säger sig ha en religiös tro, men ser det inte som att man hör till en viss församling eller grupp. Ibland används ordet *privatreligiositet* om den här tendensen, som kanske utmärker vissa samhällen, bland annat det svenska. Religioner har oftast varit grupporienterade fenomen, men har under senare tid i vissa samhällen börjat luta starkare mot en individuell orientering, där individen utformar sin andlighet, mer eller mindre oberoende av den organiserade religiösa praktiken.

- Till sist bör vi också beakta en dimension som hänger samman med den sociala, nämligen den *institutionella*. Liksom många sociala grupper så är religionen ofta förkroppsligad i organisationer med en viss struktur som skapar något slags fördelning av olika uppgifter i det religiösa livet. Ledare med viss typ av utbildning (gurus, rabbiner, imamer, präster och så vidare) har specifika roller i organisationen. Det växer också fram en praxis hur beslut ska fattas och hur och av vem de ska genomföras. Institutioner kan på det religiösa området vara mycket stora eller mycket små. Den katolska kyrkan är en institution med 1,2 miljarder medlemmar, Svenska kyrkan har mer än 6 miljoner medlemmar men samtidigt kan en liten självständig kristen församling bestå av några få familjer. På samma sätt är det med de andra stora religionerna – institutioner kan vara stora och oöverskådliga med en invecklad maktstruktur och de kan vara små och enkelt uppbyggda.

När det gäller de sista två dimensionerna har det ofta i nyare forskning visat sig att många människor i vårt samhälle är miss-tänksamma mot religiösa institutioner och det man ser som ett alltför organiserat religiöst liv. I sådana sammanhang talar man hellre om en *spiritualitet*, en typ av andlighet som innebär att individen söker sig fram på egen väg och förhåller sig mer eller mindre skeptiskt till de etablerade formerna av religiositet.

Sekulära livsåskådningar

I de livsåskådningar som kallas sekulära är ett viktigt kännetecken att de avvisar tanken på en gudomlig verklighet. De finner tanken på en gud eller gudar ogrundad i den verklighetsuppfattning man lägger till grund för sin livssyn. Andra fenomen i livsvärlden får ett starkt meningsskapande fokus som till exempel lyckan, kärleken, människovärdet eller den ekosofiska livssynens betoning av hur människan som en del av naturen är en del av en helhet som ger oss känslan av mening. Det finns förstås ett liknande behov som hos människor med religiös tro att hitta uttryck för de grundläggande dimensioner som vi berört ovan när det gäller religioner. Konst och litteratur ger gott om stoff till berättelsedimensionen. På senare tid har sekulära organisationer vuxit och därmed har deras sociala och institutionella dimensioner stärkts. Detta gäller sekulära humanistiska rörelser i bland annat USA och Europa.

När det gäller den rituella dimensionen så har det sedan länge utvecklats sekulära varianter av övergångsriterna, till exempel namngivningsceremoni istället för dop och borgerliga vigslar och begravningar istället för de kyrkliga.

Företrädare för sekulär humanism och kristendom i samtal på Fryshuset i Stockholm under rubriken "Med eller utan Gud". Dialogen mellan olika livssyner pågår i olika sammanhang och är viktig för hållbara relationer i ett pluralistiskt samhälle.

